

ZİHİNSEL ENGELLİ OLAN BİREYLER

Zihinsel yetersizlik; genel zekâ işlevinin belirgin derecede ortalamasının altında olmasının yanı sıra, bireyin yaş grubu ile kıyaslandığında toplumsal beceriler, sorumluluk, iletişim kurma, günlük beceriler ve kendi kendine yeterlilik gibi alanlarda gecikmelerin olması durumudur. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde zihinsel yetersizlik dört grupta sınıflandırmıştır.

Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde gecikme nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine sınırlı düzeyde ihtiyaç duyma durumudur. Gecikme daha çok bireyin temel okuma yazma ve sayma becerilerini kazanmasında ortaya çıkar. Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler "eğitilebilir" olarak nitelendirilen gruba işaret eder. Duyusal ve motor alanlardaki bozuklukları çok azdır. Çoğunlukla daha ileri yaşlara kadar zihinsel yetersizliği olmayan çocuklardan ayırt edilemezler. Bu çocuklar, on yaşın sonuna doğru, altıncı sınıf düzeyinde okul becerileri kazanabilirler.

Orta düzeyde zihinsel yetersizlik: Bireyde gecikmeli konuşma ve dil gelişimi, sosyal duygusal ve davranış problemleri ile kendini gösteren, sayma, temel okuma ve yazma becerilerini kazanmada ortaya çıkan gecikme durumudur. Orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler „öğretilir" olarak sınıflandırılan gruba eş değerdir. Orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler, konuşma becerilerinin çoğunu erken çocukluk yıllarında kazanırlar. Mesleki eğitimden ve belirli bir denetimle kişisel bakımlarını yapabilirler. Akademik olarak ilkökul ikinci sınıf düzeyinden ileri gitmekte zorlanırlar.

Ağır düzeyde zihinsel yetersizlik: Bireyin ciddi şekilde konuşma ve dil gelişimi güçlüğü, sosyal, duygusal veya davranış problemleri ile temel öz bakım becerilerini öğrenmesinde ortaya çıkan gecikme durumudur. Ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler, erken çocukluk yıllarında konuşma becerilerini ya çok az kazanırlar ya da hiç kazanamazlar. Okul dönemi boyunca konuşmayı öğrenebilirler. Ancak temel (öz bakım) ihtiyaçları konusunda eğitilebilirler. Sadece okul öncesi eğitim düzeyinde (gerekli işaret ve harfleri tanıma gibi) bir eğitim alabilirler. Erişkinliklerinde yakın bir denetimle basit işleri yapabilirler. Zihinsel yetersizliğe eşlik eden başka bir sorun nedeniyle özel bir bakıma gereksinimleri yoksa aile içinde ya da küçük gruplardan oluşturulmuş grup evlerinde toplum hayatına uyum sağlayabilirler.

Çok ağır düzeyde zihinsel yetersizlik: Ciddi biçimde zihinsel ve birden fazla yetersizlik nedeniyle bireyin eğitim-öğretim hizmetlerinden yararlanamama durumudur. Çok ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireylerde nörolojik sorunlar ve duyu-motor

işlevlerde uyarı eksikliği görülür. Eğitim yoluyla motor gelişim, kendine bakım ve konuşma becerileri geliştirilebilir. Çok yakın denetim ve koruma altında basit işleri yapabilirler.

Zihinsel Yetersizliğe Neden Olan Etmenler

Zihinsel yetersizlik birçok etken ya da koşulların bir araya gelmesi sonucu oluşur. Çoğu zaman zihinsel yetersizliğin nedeni tam olarak bilinmemektedir. Ancak zihinsel yetersizliğe neden olan etmenler, kalıtsal nedenler, doğum öncesi, doğum anı, doğum sonrası nedenler olarak gruplanabilir.

Kalıtsal nedenler: Ailede kalıtsal hastalık varsa hastalıklı genler yoluyla çocuğa geçmektedir. Özellikle akraba evlilikleri kalıtsal hastalıkların ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır. Down Sendromu, fenilketanüri, hidrosefali ve mikrosefali kalıtsal geçiş gösteren ve zihinsel yetersizliğe neden olan durumlardır.

Doğum öncesi nedenler: Annenin yaşı, annenin geçirmiş olduğu ateşli hastalıklar, annenin şeker hastası olması, anne ile bebek arasında kan uyumsuzluğu, anemi, toksoplazma gibi bulaşıcı hastalıklar, annenin hamilelik döneminde kullanmış olduğu bazı ilaçlar, alkol, sigara, uyuşturucu gibi madde bağımlılığının olması zihinsel yetersizliğe neden olur. Ayrıca hamilelik döneminde geçirilen kazalar, röntgen ışınlarına maruz kalma, zehirlenmeler ve hamilelik döneminde yeterli ve dengeli beslenememe de zihinsel yetersizliğe neden olmaktadır.

Doğum anı nedenleri: Doğumun yetersiz koşullarda yapılması, erken doğum, geç doğum, güç doğum, çoğul doğum, doğum esnasında kullanılan vakum, forseps gibi araçlar, doğumun uzamasından dolayı bebeğin oksijensiz kalması, doğum sırasında meydana gelen kazalar (bebeğin düşürülmesi) zihinsel yetersizliğe neden olabilmektedir.

Doğum sonrası nedenler: Doğum sonrası bebeklik döneminde düşme ve yaralanma sonucu geçirilen kafa travmaları, menenjit hastalığı ve diğer yüksek ateşli ve bulaşıcı hastalıklar sonucu geçirilen havale, kazalar ve çeşitli zehirlenmeler (kurşun içerikli boyalar), metabolizma bozuklukları, endokrin bozukluklar, sosyoekonomik, kültürel ve çevresel nedenler, uyarıcı eksikliği geri dönüşü olmayan yetersizliklere neden olabilmektedir.

Hafif	Orta	Ağır	Çok Ağır
Zihinsel yetersizliği olan çocukların %75-90'ı bu gruptadır.	%10-25'i bu gruptadır.	%10-25'i bu gruptadır.	%10-25'i bu gruptadır.
50-70 zekâ puanı	35-49 zekâ puanı	20-34 zekâ puanı	20 ve altında zekâ puanı
Bütün alanlarda yavaş gelişim	Özellikle konuşmadaki gecikme olmak üzere fark edilir.	Açık ve belirgin gecikme, geç yürüme.	Bütün alanlarda belirgin gecikme.
Fiziksel görünümde fark yoktur.	Bazı fiziksel farklılıklar gözlenebilir.	Fiziksel farklılıklar gözlenebilir.	Doğuşsal anomalilere sıklıkla rastlanır.
Pratik becerileri kazanabilir.	Temel iletişimi öğrenebilir.	Çok az veya hiç iletişim becerisi yoktur. Fakat bazı konuşmaları anlayabilir ve tepki verebilir.	Yakın desteğe muhtaçtır.
3-6.sınıfa kadar okuma ve matematik becerilerini öğrenebilir.	Sağlık ve güvenlik ile ilgili temel becerileri öğrenebilir.	Rutin tekrarlayıcı aktiviteleri öğrenebilir.	Sıklıkla bakıcıya bağımlıdır, öz bakımını yapamaz.
Sosyal olarak uyumludur.	Öz bakım gerçekleştirebilir ve kolay aktiviteler katılabilir.	Kolay öz bakım becerilerini öğrenebilir.	Fiziksel aktivite ve sosyal uyarıcılara tepki verebilir.
Sözel becerileri kazanır.	Yardımla görevini yerine getirebilir.	Yönlendirilmeye ve yardıma ihtiyaç duyar.	Basit tepkiler verebilir
Toplumla kaynaştırılabilir.	Bildiđi yerlere kendisi gidebilir.	Güvenliđi açısından yalnız bırakılması uygun değildir.	Yardımsız dışarı çıkamaz

ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN EĞİTİMLERİ

Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylere Yönelik Eğitim Ortamları ve Programları

- ✓ Normal Sınıf (Kaynaştırma Eğitimi İçin)
- ✓ Kaynak oda (Destek Eğitim Odası)
- ✓ Özel Eğitim Sınıfı
- ✓ Özel Eğitim Okulu / Yatılı Okul
- ✓ Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri (Destek Eğitim İçin)

Zihinsel Engelli Bireylerin Özelliklerine Uygun Etkinlikler (Aile ve Öğretmenlere Tavsiyeler)

Zihinsel engelli çocuklara etkinlik planlanırken bireysel eğitim programı hazırlandığı gibi grup eğitim programı da hazırlanır. Zihinsel engelli çocuklara uygun etkinlikleri seçerken bu çocukların zihinsel engel durumlarındaki bireysel farklar göz önünde tutularak, gelişim düzeyleri ve kazandırmak istediğimiz hedef ve kazanımlara uygun etkinlik seçilmelidir. Bunun için tanılama önemlidir. Çocuğun neyi başardığı, neyi başaramadığı tespit edilir. Başarıları pekiştirilerek başaramadıkları desteklenir. Öğretilecek becerileri öğretmeden önce aşamalandırırken (davranışın analizi) kendimiz nasıl yapıyorsak, en küçük basamağa kadar inerek aşamalandırılarak öğretilmesi önerilir.

Etkinlikleri seçerken ve uygularken şunlara dikkat edilmelidir: Çocuğun bireysel olarak bütün yönleriyle tanınması eğitimin ilk dayanağıdır. Çocuğun zayıf ve gelişmiş yönleri tespit edilmelidir. Uygun eğitim-öğretim ortamı olmalı ve çocuğa içten davranılmalıdır. Eğitimdeki tekrar dönemleri uzatılmalıdır. Herhangi bir konuda yapılan açıklamaların bireysel olarak yapılması gerekir. Bütün ilişkilerde son derece dikkatli ve nazik olmayı gerektirir. Ses tonunun dahi kurulan ilişkinin gelişmesinde önemi büyüktür. Yaparak ve görerek öğrenirler. Bu çocuklara mümkün olduğu kadar somut ve uygulamalı eğitim ve öğretim yöntemi uygulamak gerekir. Kendi kendilerine karar verme, kendilerine yön verme zorlukları fazla olduğundan öğretmen ve eğiticilerin kendilerine yön vermesine, uygun kararlar almalarında kendilerine destek olunmasına ihtiyaç duyarlar.

Serbest zaman etkinliklerinde teknik ve beceriler maksatlı ve fonksiyonel durumlarda öğretilmelidir. Evde, sınıfta ve okulda faydalı olabilecek çocuk için anlamlı birçok faaliyet vardır. Sınıfın dekorasyonu, etkinliklerin panoda düzenlenmesi bir oyuncak yerinin hazırlanması ve ilginç resimlerin modellerin yapılması, boyanması gibi faaliyetler düzenlenebilir.

Serbest zaman etkinlikleri bağıntılı bir ifade yolu olarak kullanılmalıdır. Çocuklar anlatılan basit hikâyeleri ve okunan şiirleri resimlerle, canlandırma ile ve hamurdan modellerle tasvir etmekten hoşlanırlar. Çocuklara ilgilendiği konularda tasvir olanakları

vererek bu yetenek geliştirilebilir. Serbest zaman etkinliklerinde Türkçenin sözlü gelişimi arasında sınırlanmayacak derecede ilgi kurulabilir. Çocuk önce ne yapmak istediği hakkında konuşturulabilir. Etkinliğini bitirdikten sonra işi nasıl yaptığı, nasıl sonuçlandırdığı, kullandığı araç ve gereçlerin isimleri ve nereden sağladığı, bunların yapıları hakkında bol bol konuşturulabilir.

Hiçbir çocuk yetersizliğinden ve düzensizliğinden dolayı etkinliklerle ilgili yaşantılarından uzak tutulmamalıdır. Bundan dolayı çocuk serbest zaman etkinliklerinde kullanılan bazı malzemelere, araç ve gereçlere başlangıçta zarar verebilir. Çocuğun kendine özgü bir gelişim seyri vardır. Bu seyir içinde çocuğun yapacağı birçok basit etkinlik vardır. Bu etkinliklerin bulunması ve yaparak gelişmesi sağlanmalıdır. «Onu yapamıyor» diye etkinliklerden mahrum etmek yalnız o alanda gelişimini engellemekle kalmaz içe veya dışa yönelmiş bir seri bozuk davranışlara neden olabilir. Etkinliğin doğru yönde "yöneltmesi" programın hedeflerine ulaşmasına ve çocukların gelişime yardım eder. Çünkü çocuk etkinlikler sırasında bir şeyler yapmaktan ve üretmekten hoşlanır.

Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitiminde Dikkat Edilecek Noktalar

- Normal öğrencilere uygulanan program, yetersizliği olan öğrencilere de uygulanabilir. Ancak zihinsel yetersizliği olan bireyler daha fazla zamana gereksinim duyarlar.
- Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin programları, işlevsel becerileri içermelidir (Karşılaştığı bir levhayı okutmak gibi).
- Seçilen bilgi ve beceriler öğrencilerin gelişimine uygun olmalıdır.
- Beceriler bağımsız olarak uygulanmadan bireyin beceriye ilişkin bir pratik yapması sağlanmalıdır.
- Öğretim sırasında sık sık destekleyici geri bildirim verilmelidir.
- Ödüller becerinin her basamağı başarıldığında verilmelidir.
- Öğretilen beceri ve davranışlar olabildiğince gerçek ortamlarında öğretilmelidir.
- Eğitim programları çocukların ulaşabileceği ve gerçekleştirebileceği düzeyde hazırlanıp uygulanmalı ve değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA:

http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller/Zihinsel%20Yetersizlikler.pdf

http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Zihinsel%20Engelliler.pdf

http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller/Zihinsel%20Yetersizlik%20ve%20Ka